

MOBILIZACIJA LETA 1991 IN VOJAŠKI OBVEZNIKI VZHODNOŠTAJERSKE

MOBILISATION IN 1991 AND CONSCRIPTS OF THE TERRITORIAL DEFENCE FORCES IN THE VZHODNOŠTAJERSKA REGION

Povzetek

Razmere v nekdanji skupni državi so v letih 1990 in 1991 povzročile velike spremembe v obrambnih zadevah v Republiki Sloveniji. V tem času se je Teritorialna obramba (TO) v izjemno kratkem času preoblikovala v vojaško silo za celovito obrambo proti vojaški intervenciji na R Slovenijo.

V članku so predstavljeni osnovne naloge TO v mobilizacijskih pripravah in nekatera vprašanja, povezana z mobilizacijo vojaških obveznikov v enote TO na območju Vzhodnoštajerske pokrajine od 24. junija 1991 do 2. avgusta 1991 in z njihovim odzivom. Predstavljene so osnovne težave neodzivanja vojaških obveznikov na mobilizacijski vpoklic v enote TO. Obdelane so razlike v odzivnosti vojaških obveznikov na vpoklic v enote TO v urbanem in ruralnem okolju posameznih občin Vzhodnoštajerske pokrajine za obdobje načrtovanih mobilizacijskih priprav in opravljeno mobilizacijo v vojni za Slovenijo 1991.

Abstract

The situation in the former Yugoslavia in years 1990 and 1991 led to significant changes in the defence area in the Republic of Slovenia. In this period, the Territorial Defence Forces rapidly underwent transformation into a military force capable of providing comprehensive defence against the military intervention in the Republic of Slovenia.

The paper presents the basic tasks of the Territorial Defence Forces in preparations for the mobilisation, and certain problems related to the actual mobilisation and responses of conscripts to the call-up in the Territorial Defence Forces units in the Vzhodnoštajerska region between 24 June 1991 and 2 August 1991. The paper deals with the basic problems in relation to the lack of response to mobilisation call-up into the Territorial Defence Forces units. The differences in responsiveness in urban and rural environment in individual municipalities of the Vzhodnoštajerska region during the planned preparations for the mobilisation and the actual mobilisation in the War for Slovenia in 1991 are also analyzed.

MIRAN FIŠER

Polkovnik Miran Fišer je načelnik Vojaškega muzeja Slovenske vojske.

Od leta 1986 zaposlen v TO občine Ormož, leta 1991, v času vojne za Slovenijo, kot poveljnik 77. območnega štaba TO s sedežem na Ptuj, je ves čas po vojni opravljal različne dolžnosti v TO in Slovenski vojski.

Avtor več strokovnih člankov, objavljenih v domačih publikacijah, in udeleženec več strokovnih konferenc ter posvetovanj.

Ključne besede

Obvezniki, odziv, kurirji, samosklicna mreža, Teritorialna obramba.

Key words

Conscripts, response, recall roster, Territorial Defence Forces.

Uvod

Družbene razmere, ki smo jim bili priča v letih 1990 in 1991 v Sloveniji, so povzročile tudi velike spremembe na obrambnem področju Republike Slovenije. Teritorialna obramba, ki je imela skladno z doktrinarnimi dokumenti status pomožnega dela oboroženih sil skupne države, se je v zelo kratkem času, od maja do oktobra 1990, preoblikovala v edino vojsko, na katero je lahko računalo republiško vodstvo v pripravah na osamosvojitve in za obrambno delovanje v kakršni koli oboroženi intervenciji zoper Slovenijo. Večina sprememb se je zgodila na področju vodenja in poveljevanja TO od državnega vrha do občinske ravni, medtem pa sta bili organizacijska in kadrovska struktura enot TO v glavnem nespremenjeni.

Pri preučevanju gradiva o sodelovanju vojaških obveznikov v vojni za Slovenijo 1991 sem iskal odgovore na vprašanja, povezana s pozivanjem v enote TO in odzivom vojaških obveznikov, predvsem tistih, ki so bili vpoklicani v povsem nove enote TO. Zanimali so me razlogi, ki so bili odločilni za izostanke vojaških obveznikov ob vpoklicu v enote. Prepričan sem bil, da so se rezervisti odločneje vključevali v »svoje« enote TO, to je tiste, v katerih so se usposabljali v obdobju 1985–1990, bolj zadržani pa so bili vojaški obvezniki, ki so bili vpoklicani kot zamenjava v nove enote TO.

Čeprav je bilo v preteklih letih ob različnih priložnostih poudarjeno, da gre »naše skupne zasluge za osamosvojitve Slovenije in njeno obrambo leta 1991« pripisati splošno znani enotnosti vseh družbenih struktur, je ostalo prezrto dejstvo, da se vpoklicu v TO ni odzvala skoraj petina vojaških obveznikov. Verjamem, da ne gre za ponarejanje resnice o vojni za Slovenijo, vendar opažam, da se vedno bolj pojavlja razlika med pripadniki TO, ki so po svoji vesti v letih 1990 in 1991 sodelovali v pripravah in obrambi Slovenije. Ugotavljam, da so bili leta 1991 tudi takšni, ki so se na različne načine izognili obveznostim do obrambe domovine. Kljub temu pa jih pristojni državni organi niso ovadili ali jih kako drugače obravnavali in kaznovali.

Ker gre za izjemno občutljivo tematiko s področja mobilizacije, sem si prizadeval pridobiti vpogled v podatke o odzivu in izostanku vojaških obveznikov območnih štabov (ObmŠTO) v Vzhodnoštajerski pokrajini (VŠP). Pri iskanju podatkov o odzivu na poziv v vojaško enoto TO VŠP sem upošteval obdobje od 24. 6. do 2. 8. 1991.

V TO se je vse od 1968 na področju mobilizacijskih zadev zaradi jezikovnih vplivov iz JLA uporabljalo različno poimenovanje posameznih ukrepov, organov ali kategorij vojaških obveznikov. Leta 1991 so bili za občinske organe, odgovorne za obrambo, v rabi različni nazivi: oddelek, sekretariat, pred vojno so v uradnem nazivi imeli »oddelek za ljudsko obrambo«. V besedilu jih enotno imenujem občinski organ za obrambo, ne glede na to, kako so se ti organi uradno imenovali, saj je sledilo hitro preimenovanje, glede na kontekst obravnave pa uradno poimenovanje ni bistvenega pomena.

Pri poimenovanju različnih kategorij vojaških obveznikov sem v dokumentih našel različna poimenovanja: »rezervni oficirji«, »rezervni podoficirji«, »rezervni častniki«, »nižji častniki« idr. Za rezervne vojake je bilo največkrat v rabi poimenovanje »vojaški obvezniki«, kar zagotovo ni dovolj točno. Pri odločitvi za poimenovanje kategorij vojaških obveznikov sem se odločil uporabiti termine »rezervni častnik«, »rezervni nižji častniki«, »rezervni vojaki«, kakor so poimenovani v obrazcu za poročanje o prihodu moštva v enote TO na MZ »ROŽNIK – 1«, ki je bil v rabi za sporazumevanje med štabi TO in občinskimi organi za obrambo.

Vojaška obveznost pred letom 1991

Slovenci so vse do leta 1991 uresničevali svojo vojaško obveznost s služenjem vojaškega roka in s služenjem v rezervnem sestavu Jugoslovanske ljudske armade (JLA), TO in v milici¹. Vojaški obvezniki so po odsluženem vojaškem roku skladno s pridobljeno vojaško evidenčno specialnostjo (VES) dobili vojaški razpored. V vojno enoto (VE) so jih razporedili na občinskem sekretariatu za obrambo in razpored vpisali v vojaško knjižico. Ženske so smele biti razporejene v rezervni sestav oboroženih sil izjemoma, ob izpolnitvi določenih zakonskih pogojev in s svojim soglasjem.

Območje VŠP je od leta 1990 v celoti spadalo v odgovornost občinskih upravnih organov za obrambo *Maribor, Slovenska Bistrica, Ptuj, Lenart, Pesnica, Ruše, Gornja Radgona, Ljutomer, Ormož, Lendava in Murska Sobota*. Območje je bilo veliko 3500 kvadratnih kilometrov s kar 1107 naselji, v katerih je živel 438.979 prebivalcev². S tega območja je bilo na vojaške dolžnosti v obrambnih strukturah razporejenih prek 23.000 državljanov, od tega v enote JLA prek 9500 rezervistov, v TO 13.838 vojaških obveznikov (v/o)³, v enote milice pa le manjši del vojaških obveznikov.

Mobilizacija TO VŠP

V pripravah na splošni ljudski odpor in družbeno samozaščito je bilo v doktrinarnih dokumentih opredeljeno, da v SR Sloveniji ob oboroženem napadu vsi subjekti v državi izvedejo ukrepe mobilizacije svojih sil in sredstev za obrambo. Ob mobilizaciji je imel TO nalogo, da skladno z obrambnimi načrti preide v vojno organiziranost in se intenzivno pripravlja na izvajanje obrambnih nalog⁴.

Teritorialna obramba je bila vključena v celovite priprave za izvajanje ukrepov pripravljenosti za zagotavljanje postopnega in organiziranega prehoda izvajalcev obrambe na delovanje v vojnem stanju. Priprave za izvajanje ukrepov pripravljenosti so obsegale celovite priprave oboroženih sil, civilne obrambe in civilne zaščite. Ob povečanju nevarnosti napada na državo ali v neposredni vojni nevarnosti je republiški izvršni svet R Slovenije predlagal republiški skupščini uveljavitev potrebnih ukrepov za pripravljenost. Mobilizacija TO je pomenila vpoklic vojaških obveznikov, izvzem orožja in vojaške opreme iz skladišč ter prevoz na mobilizacijska zbirališča, podelitev orožja in vojaške opreme vojaškemu obvezniku ter neposredne priprave za delovanje v vojni. V TO so od maja 1991 tekle priprave in usposabljanje za izvedbo mobilizacije. Štabi TO so bili usposobljeni za izvedbo tajne in tudi javne mobilizacije.

TO VŠP je v pripravah na vojno med sklicem svojih enot med težiščnimi nalogami izvajal notranjo krepitev vojaških kolektivov in izpostavljenih nosilcev mobilizacije. Med mobilizacijskimi pripravami v delu TO VŠP ni bilo občutiti vpliva že organiziranih političnih strank v civilnem okolju na delo vojaških kolektivov ob koncu leta 1990 in v prvi polovici 1991. Na mobilizacijskih pripravah TO so v štabih sistematično seznanjali vojaške kolektive in pomembnejše starešine TO z aktualnimi dogodki v družbi in njihovim vplivom na delovanje TO in prihajajočim konfliktom z JLA. Nosilci mobilizacije so si zelo prizadevali omogočiti razmere

1 Zakon o ljudski obrambi in družbeni samozaščiti, Časopisni zavod Uradni list SRS 1983

2 Krajevni leksikon, Ljubljana 1995

3 Akt RŠTO, Oblikovanje območnih štabov, 801/4-91, z dne 20. 2. 1991

4 Zakon o ljudski obrambi in družbeni samozaščiti, Časopisni zavod Uradni list SRS 1983, 15. člen

za mobilizacijo in povezovanje TO z nosilci mobilizacijskih procesov v civilnem okolju. Prav posebno pozornost so v štabih TO posvečali varnostni zagotovitvi izvajanja mobilizacijskih nalog z intenziviranjem stikov z milico in iskali stike z drugimi subjekti, ki so v preteklosti sodelovali v načrtovanju in izvajanju mobilizacijskih procesov. Med mobilizacijo pa so bile enote TO angažirane pri izvajanju ukrepov varnostne zagotovitve mobilizacije in varovanju organov družbenopolitične skupnosti (DPS).

Vpoklic rezervistov za popolnitev enot TO je za posamezno občino v glavnem izvajal občinski sekretariat za obrambo, ki je vojaškim obveznikom poslal vpoklice za različna usposabljanja po pošti (ca. 45 dni pred aktivnostjo), v času mobilizacijskih vaj pa tudi po kurirski mreži občinskega sekretariata za obrambo. Vojaški obvezniki so lahko bili vpoklicani v enote TO po samosklicni mreži, katere nosilci so bili pripadniki TO. Za skrajšanje časa odziva na vpoklic so bili v samosklicno mrežo skladno z vojaškostrokovnimi prioriteta vključeni izvajalci mobilizacije, pripadniki stalne sestave TO in pripadniki enot TO za protidiverzansko delovanje (PDD). Mobilizacijski sklic je bil praviloma izveden po kurirski mreži občinskega sekretariata za obrambo. Občinski sekretariat za obrambo Maribor je od 24. 6. do 10. 7. 1991 izvedel 21 ukrepov za mobilizacijo enot TO, skupin in posameznikov ter imetnikov materialnih sredstev. V mobilizacijski sistem mesta Maribor, ki so ga med vojno v celoti štirikrat aktivirali, so vključili ca. 500 kurirjev za vročanje vpoklicev vojaškim obveznikom⁵. V Mariboru je bilo 68 mobilizacijskih komisij (v vsaki krajevni skupnosti po ena), ki so delovale v petčlanski sestavi. Delavci občinskega sekretariata za obrambo so na sedežih KS izvedli dodatno razvrščanje pozivov po uličnem načelu⁶, da bi kurirska mreža delovala optimalno in v najkrajšem mogočem času dostavila vpoklice.

Odziv vojaških obveznikov na vojaške aktivnosti je bil običajno med 85 in 90 %, samosklicna mreža pa je praviloma dajala stodontni rezultat. Pred letom 1991 so pripadniki stalne sestave TO z različnimi ukrepi zagotavljali čim večji odziv vojaških obveznikov na vojaške vaje s pravočasno in celovito seznanitvijo komandirjev enot in ključnih pripadnikov z letnim načrtom dela TO. Prav tako so seznanili delodajalce z načrtovanimi obveznostmi TO pri usposabljanju TO. Veliko pozornosti so namenjali tudi ukrepom prilagoditve terminov težiščnih vojaških usposabljanj sezonski naravi dela v delovnih organizacijah in kmetijstvu idr. Oktobra, novembra in decembra 1990 je imel vsak občinski štab TO nenehno angažiran po en vod TO za morebitne intervencije na območju svoje občine. Spomladi 1991 je bilo nekaj enot TO angažiranih za varovanje PŠTO v širšem območju Maribora, maja so bile poslone v območje Paker tudi večje vojaške enote TO. Vse enote so bile vpoklicane po samosklicni mreži in s kurirsko službo občinskih sekretariatov za obrambo. Odziv pripadnikov je bil zadovoljiv, enote pa so bile popolnjene prek 85 %. TO VŠP je imel nalogo mobilizirati lastne sile s pomočjo zaščite pripravljenih obrambnih in varnostnih sil v svojem območju odgovornosti. Štabi TO so bili ob mobilizaciji dolžni zagotoviti prioriteto enotam za PDD, diverzantskim, protidesantnim, enotam PLO in skupinam za oviranje in jih v visoki stopnji bojne pripravljenosti pripraviti za zasedbo položajev. Druge enote TO so štabi skladno z mobilizacijskimi načrti morali pripraviti za delovanje po načrtih uporabe v predpisanem mobilizacijskem času. Za uresničitev mobilizacijskih nalog so štabi TO redno preverjali vpoklicni sistem, popolnjenost štabov in enot TO ter brezhibnost in pripravljenost oborožitve in opreme. Načrtovano je bilo, da ob izvedbi mobilizacije štabi TO

5 Alojz Kovačič, Delovanje organov občine Maribor v času priprav in vojne za Slovenijo, Neuklonljivi Maribor, Založba Ostroga, Maribor, 2011

6 Danilo Burnač, Vloga in pomen upravnih organov za obrambne zadeve pri osamosvojitvi RS, Neuklonljivi Maribor, Založba Ostroga, Maribor, 2011

iz skladišč pravočasno izvzamejo materialno-tehnična sredstva (MTS) in formirane enote TO angažirajo v obrambnih nalogah, varovanju posebej pomembnih objektov in varovanju območij izvajanja mobilizacije sil TO ter drugih subjektov obrambnega sistema⁷.

Leta 1990 so se v SR Sloveniji odvili dogodki, ki so odločilno vplivali na intenzivnost preoblikovanja TO, zapolnjevanja vrzeli, ki je nastajala v obrambnem sistemu z oddaljevanjem JLA, in mobilizacijskih priprav obrambnih sil R Slovenije. Med dogodki velja izpostaviti majski poskus razorožitve TO in prevoz večje količine orožja TO v skladišča pod nadzorom JLA, začetek nastajanja novega Pokrajinskega štaba TO (PŠTO) VŠP v Mariboru po združitvi dveh pokrajinskih štabov. Novi poveljnik je postal Vladimir Milošević, ki je takoj vzpostavil popolnoma novo kadrovsko strukturo PŠTO v Mariboru. Septembra 1990 je v vseh občinah VŠP prišlo do oblikovanja MSNZ, ki je težiščno poskrbela za izdelavo obrambnega načrta, zagotovila skriven izzem orožja TO iz skladišč pod nadzorom JLA in skladiščenje izvzetega orožja na skrivnih lokacijah v območju odgovornosti.

Novembra 1990 so v OŠTO VŠP izvedli sestanke s pripadniki posameznih enot TO in se dogovorili za prevzem formacijskega orožja s strelivom za hranjenje doma, da bi povečali odzivnost pripadnikov TO v mobilizaciji. Novembra in decembra 1990 so v OŠTO VŠP izvajali vpoklic enot TO, da bi preverili pripravljenost sil in varovanje območja odgovornosti, kar je ugodno vplivalo na vojaškovernostne razmere med izvajanjem decembrskega plebiscita.

Mobilizacijske priprave TO VŠP leta 1991

Mobilizacijo obrambnih sil R Slovenije so tudi leta 1991 dojemali kot načrten in organiziran prehod iz mirnodobnega stanja v stanje pripravljenosti na vojno. Mobilizacija je bila načrtovana kot strateški korak v odzivanju na grožnjo ter skrb za zavarovanje sil in zaščito ljudi. Čeprav so bile priprave na mobilizacijo naložene vsem delom družbe, sem za ta članek spremljal le mobilizacijo TO.

Za obdobje 1990 je bilo v Sloveniji, s tem tudi na območju VŠP, izrazito protivojaško vzdušje. Ne glede na to je v vseh občinah potekalo intenzivno delo TO pri prevzemanju novih nalog pri varovanju območja odgovornosti. Skladno z ukazom PŠTO VŠP so občinski štabi TO dobili nalogo informirati starešine, razporejene v štabe, poveljstva in enote z dnevnim razvojem dogodkov v območju odgovornosti. V letnem načrtu dela TO VŠP⁸ je v osrednjih nalogah zapisano: »Teritorialna obramba Republike Slovenije je dobila novo družbeno vlogo in mesto. Sprejeta bo nova normativna ureditev na področju obrambe in zaščite ter vojaške dolžnosti.« Med šestimi težiščnimi nalogami TO VŠP za leto 1991 je bila na tretjem mestu »izdelava dokumentov razvoja in mobilizacije ter uporabe«. Ne glede na to so naloge povezane z zagotovitvijo mobilizacije tudi v preostalih težiščnih nalogah: prilagoditev organiziranosti TO, izdelava novih dokumentov za vodenje in poveljevanje, materialna zagotovitev TO po novih predpisih in organiziranju ter usposabljanje TO.

Med rednimi nalogami TO VŠP s področja organizacijsko-mobilizacijskih in osebnih zadev je bila izdelava predlogov mobilizacijskega razvoja, izdelava predloga vojnih formacij, intenzivno popolnjevanje enot in

7 Povelje za mobilizacijo TO VŠP VT, SZ – 4/3, z dne 16. 6. 1989

8 Letni načrt dela TO VŠP, SZ 2/58, z dne 5. 2. 1991

štabov TO z rezervnimi starešinami, vojaškimi obvezniki in motornimi vozili ter izdelava mobilizacijskih dokumentov⁹. V zadnjih dneh maja 1991 so ObmŠTO VŠP od občinskih organov za obrambo zahtevali razporeditev mlajših rezervnih častnikov¹⁰ in vojaških obveznikov, starih do 25 let, ki so služili vojaški rok v diverzantskih in protidiverzantskih ter gardnih enotah¹¹. Tako je 71. ObmŠTO za popolnitev VE 7151 in VE 7152 zahteval popolnitev 46 častniških dolžnosti, ob tem pa dobil potrditev razporeditve 60 mlajših izjemno izurjenih vojaških obveznikov.

Mobilizacija 1991

TO VŠP je v prvi polovici leta 1991 celovito in kakovostno pripravil podrejene štabe TO za izvajanje mobilizacijskih ukrepov za postopen in organiziran prehod sil TO za delovanje v vojnih razmerah. OŠTO VŠP so poleg priprav za izvajanje ukrepov pripravljenosti lastnih sil v sodelovanju z občinskimi organi za obrambo izvedli celovito uskladitev ukrepov in potreb enot TO v mobilizaciji za vpoklic vojaških obveznikov in vojaške opreme ter neposredno delovanje TO v vojni. Občinski organi za obrambo so pripravili kurirsko mrežo in usposobili inštruktorje za mobilizacijski vpoklic vojaških obveznikov TO.

V prvi polovici 1991 so OŠTO VŠP skozi intenzivne priprave na vojno posodobili evidence vojaških obveznikov TO in jih prilagodili razpoložljivemu orožju, preverili hitrost pozivanja vojaških obveznikov, skladno z opredeljenimi prioriteta enot TO ob mobilizaciji. V sodelovanju s postajami milice so OŠTO izvedli konkretne aktivnosti za zavarovanje lastnih sil in zaščito ljudi ob mobilizaciji.

PŠTO VŠP je že 19. 1. 1991 ukazal ukrepe pripravljenosti¹², s katerimi so zahtevali vpoklic enot za zvezo in zagotovitev njihove pripravljenosti za delovanje dve uri po začetku mobilizacije (na M+2). Prav tako je bila ukazana preveritev samosklicnega sistema za enote TO PDD, enote TO za intervencijo in ostrostrelce, ki so razporejeni v enote TO.

V mobilizacijskem ukrepu iz 19. 1. 1991¹³ so OŠTO dobili nalogo za oblikovanje predlogov novih mobilizacijskih zbirališč (MZ), saj je obstajala velika verjetnost, da so bila dotedanja MZ kompromitirana in znana pripadnikom JLA. RŠTO je 20. 2. 1991 ukazal¹⁴ oblikovanje območnih štabov TO. Poveljnik PŠTO VŠP je imel za pripravo kadrovskih predlogov in obsega formacije manj kot pet dni, kar je izjemno kratek čas, predloge je bilo treba dostaviti na RŠTO do 25. 2. 1991 do 9. ure.

Poveljnik PŠTO VŠP je pri oblikovanju predloga vojne formacije ObmŠTO VŠP (VF) in mobilizacijskega razvoja imel veliko omejitev. Za vzpostavitev obsega in strukture TO VŠP ter oblikovanja zmožnosti za izvajanje vojaške obrambe območja odgovornosti je lahko računal izključno na orožje, ki so ga imeli štabi TO v tajnih skladiščih. Ob dejstvu, da je bila večina orožja TO nedostopna, saj je bilo pod neposrednim nadzorom JLA, je PŠTO VŠP lahko vzpostavil formacijo VE TO, ki je bila po večini prilagojena razpoložljivim količinam orožja, ki je bilo v tajnih skladiščih OŠTO v glavnem iz časa MSNZ.

9 Ukaz za izdelavo vojnih formacij TO, SZ 2/58, z dne 5. 2. 1991

10 Občina Maribor, Oddelek za ljudsko obrambo, SZ 841/40, z dne 30. 5. 1991

11 Občina Maribor, Oddelek za ljudsko obrambo, SZ 831/6, z dne 27. 5. 1991

12 Ukaz PŠTO za izvedbo ukrepov VT, SZ 16/z, z dne 19. 1. 1991

13 Ukaz za izdelavo vojnih formacij TO, SZ 2/58, z dne 5. 2. 1991

14 Akt RŠTO za oblikovanje območnih štabov, 801/4, z dne 20. 2. 1991

Da bi se izognili strateškemu presenečenju, je RŠTO maja 1991 pokrajinskim štabom TO ukazal vzpostavitev in vzdrževanje povišanih ukrepov bojne pripravljenosti. PŠTO VŠP je takoj ukazal¹⁵ izvedbo ukrepov operativne pripravljenosti, ki so vsebovali: dosegljivost ključnih starešin stalne sestave TO, preverjanje samosklicnega sistema in pripravljenost mobilizacijskih načrtov intervencijskih enot TO, enot PDD, enot TO za posebne namene in enot TO za protiklepni boj in oviranje. Za vzpostavitev ukazane višje stopnje bojne pripravljenosti sil TO so imeli komandanti OŠTO VŠP na voljo le dva dni, ukazano je bilo poročanje o realizaciji naloge komandantu PŠTO VŠP 13. 5. 1991 ob 8. uri¹⁶.

Med ukrepi, ki jih je ukazal PŠTO VŠP¹⁷, je bila poskusna mobilizacija OŠTO, zaščitnih vodov in enot TO za PDD. Mobilizacija je stekla 17. 5. 1991, s čimer se je začela vzpostavitev popolne bojne pripravljenosti mobiliziranih enot TO štabov TO VŠP. OŠTO so pripadnikom mobiliziranih enot TO podelili osebno orožje, 0,5 bojnega kompleta (b/k) ostrega streliva in 1 suhi dnevni obrok (SDO) hrane za prvih 24 ur. Izvajalci mobilizacije so v mobiliziranih enotah TO dosledno izvajali samozaščitne ukrepe.

24. 5. 1991 so bili po ukazu PŠTO VŠP¹⁸ oblikovani ukrepi pripravljenosti, ki so imeli težišče na krepitvi aktiviranih sil TO, varovanju mobiliziranih enot TO, premeščanju poveljniških mest (PM), preverjanju ažurnosti mobilizacijskih dokumentov vseh enot TO in vzpostavitvi obveščevalnega spremljanja MZ enot TO. Ukaz je bil tako nujen, da so ga pripadniki PŠTO morali vročiti štabom TO VŠP do 24. 5. 1991 do 1.30.

2. 6. 1991 je PŠTO VŠP ukazal¹⁹ občinskim štabom TO izvesti delno mobilizacijo sil TO VŠP in še naprej zahteval povišano stopnjo njihove pripravljenosti. Med prioritetskimi ukrepi je bilo varovanje objektov TO in upravnih organov za obrambo v občinah. Za ohranjanje povišane stopnje pripravljenosti je moral imeti vsak OŠTO v pripravljenosti mobilizirano enoto TO moči čete. Angažiranje mobiliziranih sil je bilo načrtovano za teden dni, potem je bilo treba sile osvežiti z zamenjavo moštva. Varovanje 710. UC Pekre je bila naloga najvišje prioritete, dodeljena vsem štabom TO VŠP in enotam PLO, ki so bile vpoklicane in angažirane na usposabljanju za deset dni, nato so sile osvežili.

Z ukazom za delno demobilizacijo enot TO je PŠTO VŠP razbremenil večji del mobiliziranih sil TO: 2 voda PDD in oddelek vojaške policije 71. ObmŠTO, 2 posebna voda in vod PDD 73. ObmŠTO, 1 diverzantski vod, 1 odred TO in posebni vod 75. ObmŠTO, zaščitni vod, 1 četo in vod za PDD 77. ObmŠTO ter 1 četo 79. ObmŠTO. Sile TO, ki so ostale pod orožjem, so v noči 2. 6. 1991 premestili na nove položaje za okrepitev ključnih nalog v območju odgovornosti PŠTO VŠP, medtem so bile: varovanje 710. UC Pekre, varovanje TAM, zaščita sedežev štabov TO, sedežev občin in varovanje letališča Maribor.

RŠTO je 17. 6. 1991 ukazal formiranje VE 510. in 710. UC. Za vojno enoto 710. učnega centra sta bila predvidena kadrovska popolnitev s starešinami iz stalne sestave (Stas) UC in dopolnjevanje iz rezervne sestave. Vojna enota UC je imela mobilizacijski čas šest ur po začetku mobilizacije (M +6) in mobilizacijsko zbirališče (MZ) na lokaciji UC v Pekrah. Za popolno izvedbo ukaza je bil določen čas do 21. 6. 1991, to pomeni, da so imeli izvajalci ukaza na voljo samo štiri dni, v tem času je bilo treba vse starešine seznaniti z dolžnostmi in vojaškim razporedom²⁰.

15 Ukaz PŠTO za povišanje ukrepov bojne pripravljenosti, SZ 804-03/47, z dne 10. 5. 1991

16 Ukaz za izdelavo vojnih formacij TO, SZ 2/58, z dne 5. 2. 1991

17 Ukaz za izvajanje ukrepov pripravljenosti, SZ 804-03, z dne 24. 5. 1991

18 Ukaz PŠTO za povišanje ukrepov bojne pripravljenosti, SZ 804-03/47, z dne 10. 5. 1991

19 Ukaz PŠTO za delno demobilizacijo in angažiranje sil TO, SZ 804-03/76, z dne 2. 6. 1991

20 Ukaz RŠTO za formiranje VE UC

RŠTO je 23. 6. 1991 ukazal²¹ mobilizacijo TO VŠP, ki je osegala vpoklic vseh v/o in MTS iz popisa, ukaz se je 24. 6. 1991 dopolnil²². PŠTO VŠP je v svojem ukazu za mobilizacijo posebej izpostavil, da je treba v/o iz razporeda mobilizirane VE, ki so bili nedosegljivi izvajalcem mobilizacije, nadomestiti z v/o, ki so na voljo občinskemu organu za obrambo. Vojaškim obveznikom, ki so prišli na MZ, je bilo podeljeno orožje in 0,5 bojnega kompleta streliva. Med mobilizacijo je bila prepovedana raba radijskih naprav. Zaledno oskrbo mobiliziranih enot TO so izvajali po vnaprej izdelanem načrtu.

Po mobilizaciji in formiranju VE so jih angažirali po načrtu varovanja območja B-3 in načrtu varovanja meje Kamen 2 ter Kamen 3A. V ukazu za mobilizacijo je bilo zelo jasno izpostavljeno sodelovanje štabov TO z enotami ministrstva za notranje zadeve (MNZ)²³ ob izvajanju mobilizacije.

RŠTO je 25. 6. 1991 izdal ukaz o podrejanju – preimenovanju enot, zavodov in poveljstev JLA Teritorialni obrambi²⁴. Tako je bila preprečena morebitna mobilizacija slovenskih državljanov v enote JLA. Območni štabi TO VŠP so ob upoštevanju varnosti sklicali rezervne starešine preimenovanih enot, zavodov in poveljstev JLA in jih seznanili z razmerami, novim vojaškim razporedom in dolžnostmi ob mobilizaciji²⁵. Aktivne vojaške osebe in civilne osebe v službi JLA ter vojaki po pogodbi, ki so bili zaposleni v JLA, so s to odredbo dobili možnost nadaljevati svoje delo v TO, kar so potrdili s pisno izjavo. Za pripadnike preimenovanih enot JLA, ki niso želeli nadaljevati dela v TO, je bila predvidena razrešitev.

Vpoklic v enote TO 91 VŠP

23. 6. 1991 so štabi TO VŠP izvedli mobilizacijo v jutranjih urah in do 6. ure opazili 90-odstotni odziv vpoklicanih vojaških obveznikov. Od 442 vpoklicanih v/o se jih je odzvalo 400. Vpoklicali so tudi motorna vozila in zapisali, da je bilo od 44 klicanih dosegljivih le 33 motornih vozil. Tistega dne so območni štabi TO nadaljevali mobilizacijo in ob 20. uri opazili 86-odstotni odziv vojaških obveznikov in 144 razpoložljivih vozil od 207 vpoklicanih. »Mobilizacija je potekala v redu, glede na število različnih lokacij in veliko število enot pa so ObmŠTO imeli težave pri zbiranju podatkov. Menimo, da je odziv zadovoljiv, manj primeren se nam zdi samo odziv m/v,« je v poročilu o odzivu na mobilizacijo 23. 6. 1991 zapisal PŠTO VŠP²⁶. Iz korespondence 71. ObmŠTO s komandirji postaj milice²⁷ v Mariboru, Rušah in Pesnici vidimo, da so bila MZ enot TO izjemno razpršena v prostoru, kar je preprečevalo veliko koncentracijo vojaških obveznikov na enem mestu. S tem je TO onemogočil kakršno koli uspešno intervencijo sil JLA, da bi preprečila mobilizacijo. Na drugi strani je takšna disperzija MZ pomenila vojaškostrokovni izziv za izvajanje in spremljanje mobilizacije sil TO ter poročanja o odzivu občinskemu upravnemu organu za ljudsko obrambo. Štabi TO VŠP so za MZ izbrali lokacije oziroma objekte, ki so bili dovolj blizu kraju prebivanja vojaških obveznikov in na smeri ali v območju načrtovanega angažiranja enot TO, kljub temu pa so vojaškim obveznikom omogočali skriven

21 Ukaz RŠTO za mobilizacijo sil TO, SZ 847-06/29 in SZ 847-06-301-7, z dne 23. 6. 1991

22 Dopolnilo ukaza RŠTO, SZ 847/35, z dne 24. 6. 1991

23 Ukaz RŠTO za mobilizacijo sil TO, SZ 847-06/29 in SZ 847-06-301-7, z dne 23. 6. 1991

24 Odredba RŠTO za podrejanje preimenovanih enot, zavodov in poveljstev JLA štabom TO VŠP, SZ 804-03/406, z dne 25. 6. 1991

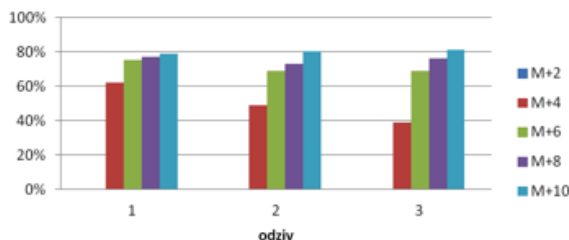
25 Odredba 7. PŠTO za podrejanje – preimenovanje enot, zavodov in poveljstev JLA

26 Pregled odziva na MOB 23. 6. 1991 ob 6. in 20. uri, 7. PŠTO

27 Dostava podatkov o mobilizaciji in razmestitvi naših enot, 71. ObmŠTO, 804-06, z dne 20. 6. 1991

prihod in izvedbo vseh mobilizacijskih nalog. Med lokacijami, ki so jih leta 1991 koristili štabi TO VŠP za MZ, najdemo šolske objekte, infrastrukturo delovnih organizacij, gasilske, lovske in kulturne domove, infrastrukturo krajevnih skupnosti in športne objekte.

Odziv vojaških obveznikov na mob. 25. 6. 1991

Graf 1: Pregled odziva v/o (1= častniki, 2 = nižji častniki, 3 = vojaki) na mobilizacijo TO VŠP, 25. 6. 1991

Do 25. 6. 1991 je bilo v TO VŠP vpoklicanih 5040 vojaških obveznikov, odzvalo se jih je 4283, kar pomeni, da je bil odziv vojaških obveznikov 85-odstoten. Največji odziv je opazil 73. ObmŠTO – 97 % (641/620), najskromnejši pa 71. ObmŠTO – 73 % (vpoklicanih 1938, odzvanih 1406 v/o), kar smo ugotovili s podrobnejšo analizo poročila o prihodu moštva v enote TO – ROŽNIK²⁸.

Iz pregleda odziva vojaških obveznikov ob mobilizaciji v enote TO (preglednica 1) vidimo, da je bil najintenzivnejši prihod rezervnih častnikov na MZ v prvih štirih urah (62 %), kar je pričakovano, saj so bili častniki najpogosteje tudi izvajalci mobilizacije. Pozneje (do M+6 še 13 %, nato pa le še po 2 % vsaki dve uri) so prišli na MZ tisti častniki, ki so bili iz bolj oddaljenih krajev.

Odziv na mobilizacijski vpoklic rezervnih nižjih častnikov je bil v prvih štirih urah skromnejši v primerjavi z odzivom rezervnih častnikov – le nekaj nad 43 %, čeprav je bila tudi njihova vloga na MZ izjemno pomembna za kakovostno izvedbo mobilizacije in oblikovanje enote. V nadaljevanju mobilizacije so na MZ do M+10 opazili 80-odstotni odziv rezervnih nižjih častnikov, kar je omogočalo nadaljevanje angažiranja enote TO, ki so ji pripadali.

Odziv rezervnih vojakov na mobilizacijski vpoklic v prvih štirih urah je bil skromen – manj kot 40 %, nato pa so na M+6 in M+8 dosegli enak odstotek odziva, kot je bilo opaženo pri rezervnih in nižjih častnikih, do konca mobilizacije pa se je izkazal za spoznanje višji, kot smo to opazili pri častnikih in nižjih častnikih. Podobno sliko odziva na mobilizacijo so opazili štabi TO VŠP tudi v času mobilizacijskega urjenja v letih pred vojno. Vsekakor pa je zgodnejši odziv častnikov na vpoklic treba pripisati nalogam, ki so jih imeli kot izvajalci mobilizacije na MZ. Preostali vojaški obvezniki so iz različnih razlogov prejeli vpoklic pozneje, kar je mogoče pripisati velikosti območja odgovornosti izvajalcev kurirske službe in dnevni migraciji ekonomskih migrantov.

Ob mobilizaciji so štabi TO VŠP zahtevali tudi vpoklic 27 motornih vozil, na razpolago jih je bilo le 19. Iz pregleda sprejema materialnih sredstev ROŽNIK – 2 lahko razberemo, da so pri sprejemu motornih vozil imeli največ težav v 71. ObmŠTO v Mariboru, kjer so od 14 vpoklicanih vozil dobili na razpolago le 7, največji izpad je bil pri tovornih vozilih, kjer so od 9 vpoklicanih lastniki do konca mobilizacije pripeljali na MZ le

²⁸ Pregled prihoda moštva v nižje oziroma osnovne enote TO ROŽNIK – 1, 7. PŠTO, z dne 25. 6. 1991

4 tovornjake.²⁹

28. 6. 1991 je TO VŠP izvedla nov mobilizacijskih vpoklic, od 5955 vpoklicanih se je vpoklicu odzvalo 5225 ali 88 %. Najboljši odziv na MZ je opazil 79. ObmŠTO Slovenska Bistrica, in sicer 106 %, od 1162 vpoklicanih se jih je v enote TO javilo 1229. Najnižji odziv so opazili v 71. ObmŠTO v Mariboru, le 73 %, od 2131 se je v enotah javilo 1545 vojaških oseb.

PŠTO VŠP je ukazal v vojni za Slovenijo 1991 mobilizacijo in vpoklic vojaških obveznikov in MTS v naslednje enote TO:

V PŠTO s prištavnimi enotami T 7401/1-8.

V 71. ObmŠTO so mobilizirali štab, zaščitni vod, LARV PZO, transportni vod, oddelek VP T 7422, obmejni bataljon T 7463, 74. brigado s štabom in prištavnimi enotami, 5 bataljonov T 7461/5, T 7461/7, T 7422, T 7438, T 7441, T 7443, T 7152, T 7463), 72. brigado s petimi bataljoni T 7460, T 7461, T 7151, dva protidesantna odreda T 7423 in T 7437), LARD PZO T 7475, tankovsko četo T 7435 in jurišni odred TO T 7436.

V 73. ObmŠTO: štab s prištavnimi enotami (T 7030), 6 jurišnih odredov TO T 7031, T 7032, T 7040, T 7041 in T 7032

V 75. ObmŠTO (T 7010/ 1-5) so mobilizirali 3 jurišne odrede TO T 7011, T 7012 in T 7013, 3 odrede TO T 7014, dva odreda TO T 7015 in T 7021, diverzantski odred T 7016, odred TO za posebne namene T 7018 in obmejni odred T 7017.

77. ObmŠTO je mobiliziral štab in prištabne enote iz Ptujja in Lenarta (T 7431/1, 2, 11, T 7413/ 1-4,8), haloški odred TO (T 7446, T 7431/11), 3 jurišne odrede TO T 7287, T 7431/23, T 7431/12, T 7413/22/1-6, odred za posebne namene T 7751, protidiverzantsko četo TO T 7431/10, protidesantno četo TO T 7431/13 in tankovsko četo T 7751/20.

V 79. ObmŠTO so mobilizirali štab s prištavnimi enotami T 7437/1- 4, 8, 14, dva odreda TO T 7470, T 7437/11, T 7437/16, 10, 21, 20, 12, jurišni odred TO T 7437/ 15, 23, 24, 22, topniško brigado T 5877, četo za posebne namene T 7951 in tankovsko četo.

Pregled odziva na vpoklic

V enote TO VŠP so štabi TO leta 1991 zahtevali vpoklic 93 častnikov stalne in rezervne sestave. V enote in poveljstva TO se je na vpoklic ob mobilizaciji odzvalo 74 rezervnih častnikov ali nekaj manj kot 78 % od vpoklicanih. Kar lahko štejemo za skromen odziv. Zanimalo me je, ali so vzroki za njihovo abstinenco, ki bi lahko kazali na poseben odnos do obrambe domovine. Preveril sem podatke o kraju bivanja,

²⁹ Pregled sprejema materialnih sredstev ROŽNIK – 2, 7. PŠTO, 25. 6. 1991

vojaškostrokovni specialnosti (VES), starosti in vraščenosti v vojaški kolektiv, v katerem so bili razporejeni.

Odziv rezervnih častnikov na vpoklic

Teritorialno načelo popolnjevanja je rezervnim častnikom omogočalo, da so bili razporejeni v enote in štabe TO, ki so se mobilizirali v neposredni bližini bivanja. Tako je bila omogočena njihova zastopanost v enotah TO, ki jih je razvijala njihova družbenopolitična skupnost, število častnikov pa je bilo skladno z velikostjo KS in številom prebivalcev. Tako nisem zaznal nobenega dejavnika, ki bi kazal na to, da bi krajevni načelu popolnjevanja TO lahko pripisal razloge za izostanek nekaj več kot 20 % rezervnih častnikov. Prav tako ne morem sklepati, da bi okolje prebivanja posameznih častnikov negativno vplivalo na odziv posameznih častnikov.

Kratka analiza vpoklica in odziva rezervnih častnikov v enote TO VŠP pokaže, da je bilo med 93 vpoklicanimi največ pehotnih častnikov (VES 31102 in 31039), kar 50, od tega se jih je na MZ javilo v enoto le 41, topničarjev (VES 31302) je bilo vpoklicanih šest, vsi so se odzvali pozivu, vpoklicani so tudi 5 inženircev (VES 31702), vsi so se odzvali vpoklicu, vpoklicanih je bilo tudi 5 častnikov specialnosti zvez (VES 31805), pozivu so se odzvali 4, od 5 vpoklicanih častnikov RKBO-specialnosti (VES 31902) so se 3 odzvali pozivu, od 5 častnikov intendantske specialnosti (VES 32492) so se na MZ javili 4, vpoklicanih je bilo tudi 8 častnikov tehnične službe (VES 32142), odzvalo se jih je 6, vpoklicanih je bilo 5 zdravnikov sanitetne specialnosti (VES 32551), na MZ so prišli 3, prav tako je bilo vpoklicanih 5 častnikov finančne službe (VES 33142), odzvali so se 3. Več kot očitno je, da je bil odziv rezervnih častnikov specialistov v štabih TO nadpovprečen, kar lahko pripišemo večji stalnosti teh častnikov v štabih in posledično dobri vraščenosti v vojaški kolektiv. Medtem ko so bili častniki splošne pehotne specialnosti krajši čas na posameznih dolžnostih zaradi postopnega napredovanja, tako so bile njihove vrste v nenehnem kadrovske gibanju in pomlajevanju.

Kako bi lahko starost rezervnih častnikov vplivala na povečano abstinenco ob mobilizaciji TO? Ob pregledu kadrovske strukture rezervnih častnikov, razporejenih v TO VŠP, vidimo, da je bila leta 1991 povprečna starost razporejenih rezervnih častnikov v štabe in enote TO VŠP 28 let, kar je za zahtevnost vojaškostrokovnih nalog na dolžnosti, ki so jim bile zaupane, primerna starost. Ob pregledu odziva vojaških obveznikov sem glede na starost ugotovil, da se pozivu niso odzvali v glavnem mlajši rezervni častniki, rojeni med 1967 in 1969, od starejših so manjkali le štirje častniki, rojeni 1950.

Ob pregledu razporeditve posameznih rezervnih častnikov na dolžnosti v enote TO in dolžnosti v štabu ugotovimo, da so se častniki, vpoklicani v »svoje« enote TO, ki so bile oblikovane že pred vojno, odzvali 100 %, v poveljstvih in enotah, ki so bile oblikovane po 12. 7. 1991, pa je bil odziv rezervnih častnikov opazno manjši: od 36 vpoklicanih se jih je odzvalo le 27 ali 75 %. Prav tako je bil čas prihoda rezervnih častnikov v enote TO, ki so bile oblikovane že pred vojno, zgodnejši od prihoda v enote, ki so bile oblikovane po 12. 7. 1991. V »stare« enote TO se je od vpoklicanih 12 rezervnih častnikov javilo na MZ v enote v mobilizacijskem času M+6 67 %, M+8 še dodatna 2 %, 13 % se jih je javilo na MZ naslednji dan. Med vzroki za takšno dinamiko so na prvem mestu zagotovo oddaljenost delovnega mesta, dolgi čas vročanja poziva in odlašanje odhoda v enoto, ker niso imeli posebnih zadolžitvev na MZ. V poveljstva in enote TO, oblikovane po 12. 7. 1991, se je od vpoklicanih 36 rezervnih častnikov v mobilizacijskem času do M+8 vpoklicu odzvalo 15 oseb, 12 jih je prišlo naslednji dan, 9 pa se jih sploh ni javilo v enoti.

Manjšo odzivnost rezervnih častnikov, ki so bili razporejeni v »nove enote TO«, lahko pojasnimo z dejstvom, da ti pripadniki pred vojno 1991 niso bili razporejeni v TO in niso imeli razvitega čuta pripadnosti vojaškemu kolektivu enote TO, v mobilizacijskih postopkih niti niso imeli posebnih nalog in so dojemali obveznost javljanja v enoti TO kot vojaško formalnost.

Odziv rezervnih nižjih častnikov na vpoklic

V enote TO je bilo leta 1991 vpoklicanih 73 rezervnih podčastnikov, od katerih se je pozivu odzvalo le 59 ali nekaj manj kot 81 %.

Razporeditev rezervnih podčastnikov v enote in poveljstva TO je bila 1991 skladna s potrebami oblikovanih enot TO v posameznih občinah. Iz pregleda razporeditve rezervnih nižjih častnikov je razvidno, da so štabi TO, kolikor se je dalo, spoštovali teritorialno načelo razporejanja tako, da je bil MZ enote TO oddaljen praviloma od 2 do 5 km od kraja bivanja obveznika. Ob pregledu odziva rezervnih nižjih častnikov v enote TO vidimo, da je bila abstinenca precej izenačena, po izpadu nekoliko izstopajo urbana okolja, medtem ko so se rezervni nižji častniki iz ruralnega okolja pogosteje odločali za odhod na MZ v enote TO. Nedvomno so bili pri takem odnosu do vojaškega kolektiva odločilni neformalni stiki med vojaškimi obvezniki v kraju bivanja.

Za rezervne nižje častnike, razporejene v TO VŠP, lahko rečemo, da so bili nadpovprečno stari. Med vpoklicanimi leta 1991 so bili v povprečju stari prek 32 let. Glede na strukturo enot TO in razpoložljiva formacijska mesta je bilo pričakovati veliko mlajše rezervne podčastnike, predvsem pa me je čudilo relativno veliko število vpoklicanih letnikov 1955 in 1951. Prav tako kot pri rezervnih častnikih izstopa abstinenca mlajših rezervnih nižjih častnikov, medtem ko so se starejši letniki praviloma odzvali vpoklicu v enote TO.

Ugotovitve iz pregleda vpoklica in odziva rezervnih nižjih častnikov v TO kažejo na težave, s katerimi so se štabi TO VŠP ukvarjali že pred vojno pri zagotavljanju primernih kadrov v procesu pomlajevanja z rezervnimi nižjimi častniki. Tako leta 1991 v nekaterih enotah TO sploh ni bilo razporejenih rezervnih nižjih častnikov in so njihove dolžnosti opravljali rezervni vojaki s činom desetnika in primerno civilno izobrazbo.

Tudi pri rezervnih nižjih častniki vidimo, da so se ob mobilizaciji »starih« enot TO v celoti odzvali vpoklicu, tisti vojaški obvezniki, ki pa so bili razporejeni v novo oblikovane enote TO tik pred vojno, pa so v velikem deležu izostali. Ob mobilizaciji v »stare« enote TO je bilo vpoklicanih 10 rezervnih nižjih častnikov, od tega se jih je na MZ javilo v enote 9. V enote TO, ki so bile oblikovane po 12. 7. 1991, je bilo vpoklicanih 18 rezervnih nižjih častnikov, odzvalo pa se jih je 10 ali 55 %.

69 % rezervnih nižjih častnikov je prišlo na MZ enot TO do M+6, do konca mobilizacije pa še 4 %. 9 % vpoklicanih nižjih častnikov je prišlo v enote TO naslednji dan po prejemu poziva. Tudi pri rezervnih nižjih častnikih pozitivno izstopajo vojaški obvezniki, ki so več let gradili vojaški kolektiv enote TO, in rezervni nižji častniki, ki so jih razporedili v enote TO tik pred vojno ali ob nastajanju nove strukture TO do 12. 7. 1991, so se praviloma odločili za prihod v enote TO šele naslednji dan, torej po izteku mobilizacijskega časa. Tudi v tem primeru gre iskati vzrok za abstinenco in pozen prihod v enote TO v tem, da so se obvezniki vključevali v njim neznane vojaške kolektive, prav tako pa ne gre zanemariti dejstva, da so imele enote TO mobilizacijski čas od 8 do 12 ur, rezervne enote JLA pa tudi 24 ur ali več. Tako lahko sklepam, da je odločilen vzrok za pozen prihod v enote TO obotavljanje vojaških obveznikov in odlašanje odhoda od doma.

Pregled odzivnosti rezervnih nižjih častnikov glede na njihovo osnovno vojaškostrokovno usposobljenost in specialnost ugotavljam, da je bil največji izpad med pehotniki (VES 21102): od 16 vpoklicanih se jih je odzvalo 10 ali 62 %, preostali specialisti, ki jih je TO potrebovala za svoje delovanje, kot so inženirstvo (VES 21701), zveze (VES 21802 in 21813) ter sanitetna služba (VES 22503), so se odzvali vpoklicu stoodstotno. Praviloma je šlo za specialiste, ki so imeli ne glede na podčastniški čin izpostavljene funkcije v mobilizacijskih postopkih v enotah TO.

Na sploh je treba za rezervne nižje častnike izpostaviti, da jih je v TO VŠP kronično primanjkovalo, čeprav je bilo komandantom PŠTO dovoljeno, da rezervne desetnike ali vojake napotijo na dopolnilno usposabljanje in bi jih pozneje lahko povišali v čin rezervnega vodnika.

Odziv rezervnih vojakov na vpoklic

Štabi TO VŠP so od občinskih sekretariatov za obrambo v obdobju od 23. 6. do 2. 8. 1991 zahtevali vpoklic v enote in štabe TO več kot 5955 vojaških obveznikov.

V začetnem obdobju vojne so aktivirali že pripravljene enote, to pomeni, da so z mobilizacijo zajeli vojaške obveznike, ki so bili razporejeni v te enote že dalj časa in so opravili predviden niz vojaških usposabljanj. Ko se je čez čas pojavila potreba po osvežitvi sil, so od občinskih sekretariatov zahtevali vpoklic novih rezervistov tudi tistih, ki so pred tem imeli razpored v drugih enotah TO, vendar zaradi pomanjkanja orožja niso bile aktivirane. Za potrebe nadaljnjih osvežitev sil TO pa so mobilizirali tudi vojaške obveznike, ki so bili pred letom 1991 razporejeni v rezervne enote JLA.

Ker je bilo število poslanih pozivov večje od števila vojakov, ki so jih potrebovali v enotah TO, me je zanimalo, kakšen je bil odziv med vojaki in katere posebnosti so se pri tem pojavljale. Zato sem zbral podatke o pozivanju in odzivu vojaških obveznikov v enote TO ter preveril odziv rezervnih vojakov glede na kraj bivanja, njihovo starost, vojaško specialnost, enoto, v katero so bili vpoklicani, glede na njihov razpored pred letom 1991 in čas vpoklica. Pričakoval sem odgovore na vprašanja abstinence rezervnih vojakov ob mobilizaciji enot TO.

Občinski sekretariati za obrambo so skladno z načrti uporabe TO posamezne občine razporedili rezerviste v enote TO po teritorialnem načelu, kar je v celoti držalo za enote TO KS, ki so bile vpoklicane v začetnem obdobju vojne. Za zagotovitev nadvse visokega odziva vojaških obveznikov na mobilizacijo in stoodstotno popolnitev enot TO so štabi TO od občinskih sekretariatov za obrambo zahtevali popolnitev enot TO za vse vojaške obveznike, ki so v tujini in se ne morejo odzvati na mobilizacijo z ustrezno zamenjavo³⁰. S tem sta se porušili kadrovska struktura utrjenih vojaških kolektivov pa tudi dosledno spoštovanje načela teritorialnega popolnjevanja enot TO, kar bi lahko dodatno prispevalo k mobilizacijski abstinenci, saj rezervni vojaki niso bili na predviden način seznanjeni z vojaško dolžnostjo in MZ.

Ob pregledu vojaških evidenčnih specialnosti vojaških obveznikov sem ob dejstvu, da so bile enote TO VŠP opremljene z lahkim pehotnim orožjem, pričakoval, da bo v enotah TO razporejenih največ rezervnih vojakov s pehotnim VES: strelec 11101, izvidnik 11102, namerilec RSt 11103, minometnik 11105, vojaški policist 11107, inženirstvo 11702 in voznik 12701. Najprej sem posvetil pozornost vojaškim obveznikom s pehotnim VES, vpoklicanih je bilo 439, odzvalo pa se jih je le 339. Zato me pri pregledu podatkov o strukturi odzvanih

30 Ukaz RŠTO, SZ 847-06-30/6, z dne 25. 6. 1991

rezervnih vojakov ni presenetilo, da so bili med vpoklicanimi vojaškimi obvezniki v velikem odstotku tudi rezervni vojaki, ki so bili usposobljeni za vojaške specialnosti, ki jih v enotah TO VŠP zagotovo niso potrebovali: topničarji (11203 in 11207, 11210, 11206), tankisti (11401, 11406, 11426) ter vojaški obvezniki, usposobljeni za tehnične vojaške dolžnosti (mehanik za goseničarje 12103, gasilec 12117 idr.), teh je bilo skupaj vpoklicanih 125, odzvali so se 103. Iz tega sklepamo, da so občinski upravni organi za obrambo ob vpoklicu v TO upoštevali teritorialno načelo, kar pomeni, da je bilo pomembneje, da je vojaški obveznik bival blizu MZ enote TO, v katero je bil vpoklican, kot pa VES, za katerega se je usposobil med služenjem vojaškega roka. Zagotovo je tako neskladje prispevalo k mobilizacijski abstineni rezervnih vojakov, ki so se izognili vojaški dolžnosti, da ne bi postali »topovska hrana« v boju.

Ob razporeditvi vojaškega obveznika v enote TO je bilo pričakovati, da bo ta ostal na dolžnosti vsaj deset let, to je dva petletna ciklusa, v katerih je opravil po eno petdnevno osnovno usposabljanje in tri dopolnilna usposabljanja, ki so trajala dva dni, ter po eno mobilizacijsko vajo³¹. Po dveh petletnih ciklikih je bilo predvideno pomlajevanje enot TO. TO VŠP je leta 1985 dobila nov organizacijsko-mobilizacijski razvoj, kar je prineslo formacijsko preoblikovanje in krčenje kadrovske strukture. Večina vojaških obveznikov, ki so ostali v enotah TO, je imela za seboj petletni cikel usposabljanja. V pripravah na vojno leta 1990 in 1991 v štabih in enotah TO VŠP niso izvedli večje pomladitve enot TO, zato sem pričakoval, da bodo v enotah prevladovali vojaški obvezniki višjih letnikov, tam med 1960 in 1965. Pri pregledu starostne strukture vpoklicanih rezervnih vojakov, ki so bili v TO VŠP med 24. 6. in 2. 8. 1991, sem ugotovil, da je bil povprečna starost vpoklicanih 28 let. Ugotavljam, da starost rezervnih vojakov ni imela posebnega vpliva na odzivanje na vpoklic. V nobeni starostni skupini ni opaziti izrazite abstinence, na osnovi katere bi utegnili sklepati o drugačnem odnosu do nalog pri obrambi domovine. Nekoliko odstopa odziv mlajših rezervnih vojakov, starih 28 let, neodzvanih je bilo 23 %, in 34 let starih vojakov, pri katerih je opažena 43-odstotna abstinenca, pri drugih starostnih skupinah je bila neodzivnost od 12 do 18 %.

VOJAŠKI OBVEZNIKI TO	VPOKLICANI	ODZVANI	NEODZVANI	%
Častniki	93	74	19	79
Nižji častniki	73	59	14	81
Vojaki	3.421	2.976	445	87
SKUPAJ	3.587	3.109	478	86,7

Preglednica 1: Poročilo 7. PŠTO o odzivu na mobilizacijo 23. 6. 1991 ob 20. uri

Analiza razlogov neizvajanja vojaške obveznosti v TO VŠP med vojno za Slovenijo 1991

Od 24. 6. do 2. 8. 1991 so štabi TO VŠP od občinskih upravnih organov za obrambo zahtevali vpoklic 6459 vojaških obveznikov³²: 93 rezervnih častnikov, 73 rezervnih nižjih častnikov in 4564 rezervnih vojakov. Pozivu se je odzvalo 5300 vojaških obveznikov: 74 rezervnih častnikov, 56 rezervnih nižjih častnikov in

³¹ Program BLUV TO SRS

³² Pregled novoformiranih enot TO VŠP z dne 25. 6. 1991

4142 vojakov, kar predstavlja 87%. Kurirski službi, ki so jo vzpostavili občinski sekretariati za obrambo, je uspelo vročiti nekaj več kot 87 % pozivov. Od 5346 vojaških obveznikov, ki so sprejeli poziv, se je v enote TO javilo 4681 obveznikov, to je 88 %. Kar 665 vojaških obveznikov je izostalo iz mobilizacije enot TO VŠP brez opravičila, če pa k temu prištejemo še tiste, ki jim poziv ni bil vročen, število odsotnih naraste na 839.

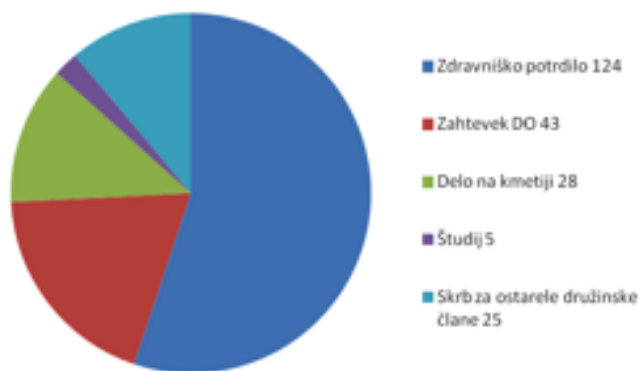
Iz razgovorov s poveljniki enot TO in po pregledu zapiskov posameznih kurirjev se je dalo pogledati v strukturo razlogov odsotnosti. Vse odsotnosti sem razdelil na »nevročene pozive«, odsotnosti z opravičilom in odsotnosti brez opravičila. Ne glede na visoko stopnjo državljanske zavesti in domoljubja, ki smo ji bili priča leta 1991, je bilo precej vojaških obveznikov, ki so se raje izognili vojaški obveznosti, kot pa bi se izpostavili vojnim nevarnostim.

Mobilizacijska abstinenca in odsotni vojaški obvezniki iz enot TO leta 1991

Med nevročeni mobilizacijskimi vpoklici, ki jih je bilo vsaj 174, so bili razlogi za nevročitev: nedosegljivost zaradi odsotnosti v tujini, netočen naslov, pojavilo se je tudi izogibanje sprejemu vpoklica. Veliko vojaških obveznikov iz opravičenih razlogov ni sprejelo poziva oziroma so jih sorodniki opravičili. Med opravičenimi razlogi so bili: bolezen obveznikov, vojaške obveznike so opravičili delodajalci, nujna kmetijska dela, študijske obveznosti in skrb za ostarele svojce. Med podatki sem našel tudi to, da so vojaške obveznike, ki so prišli na MZ, poveljniki enot TO odpustili iz enot. V zvezi s tem nisem našel podatkov, ki bi navajali razloge za takšno ravnanje poveljnikov. Po takrat veljavnem upravnem postopku so morali vojaški obvezniki svojo obveznost urediti na občinskih sekretariatih za obrambo in počakati na odločbo o upravičenosti izostanka z vojaške obveznosti, poveljniki enot TO za oprostitev vojaške obveznosti niso imeli pooblastila.

Zaradi omejenega pristopa do arhivskega gradiva za celotno TO VŠP in velikega obsega vpoklicanih sem opravil podroben pregled razlogov za odsotnost iz enot TO na primeru enot TO, ki so jih leta 1991 mobilizirali v takratni občini Ormož, in opravil primerjavo razlogov za abstinenco, ki so jo v OŠTO Ormož zapisali za obdobje 1985–1990.

Število in razlogi za odsotnost iz enot TO ob mobilizaciji 91

Graf 2: Pregled razlogov odsotnih v/o z mobilizacije TO leta 1991

Skladno z ukazom RŠTO o mobilizaciji TO³³ je 24. 6. 1991 73. ObmŠTO od občinskega sekretariata za obrambo Ormož zahteval vpoklic VE T-7428/1, 8, 11, 15c, 16a in 16c, skupaj 151 vojaških obveznikov. Kurirjem občinskega sekretariata za obrambo Ormož ni uspelo vročiti 43 vpoklicev, razlogi za to so bili: nedosegljivost zaradi odsotnosti v tujini kar 18-krat, netočen naslov v 12 primerih, med beleškami kurirjev so se pojavili tudi razlogi izogibanja sprejemu vpoklica (»nedosegljiv« 9 vojaških obveznikov, 3 niso hoteli sprejeti poziva, 1 se je očitno skrival)³⁴. 60 vojaških obveznikov iz opravičenih razlogov ni sprejelo poziva oziroma se je opravičilo. Med opravičenimi razlogi so bili navedeni: bolezen pri 30 obveznikih, kar 13 vojaških obveznikov je nujno potreboval delodajalec, na kmetijska dela se je izgovorilo 8 vpoklicanih, 1 je imel študijske obveznosti, 3 pa so morali skrbeti za ostarele svojce. 5 vojaških obveznikov so poveljniki enot TO odpustili iz enot. V beležkah kurirjev sem našel tudi takšne opombe: »Na Madžarskem z DO, noče sprejeti poziva, naj bi imel roko v mavcu, službeno odsoten v Portorožu, se izmika sprejemu vpoklica, bil v službi – poziv ni vročen, v zaporu, skrbi za ostarelo mamo (brat je že v TO), naj bi bil objavljen v Mariboru (ni res), preveriti, zakaj se skriva, preveri, kje živi...« Po tem lahko sklepam, da so kurirji predano opravljali svoje naloge in da so dobro poznali svoje območje odgovornosti.

Ker je občinski upravni organ za ljudsko obrambo upošteval zahtevo 73. ObmŠTO za nadomeščanje vojaških obveznikov, ki so v tujini in na službenem potovanju³⁵, je izvajal vpoklic v/o kot ustrezno zamenjavo. Tako je bil med mobilizacijo izdan vpoklic za bistveno več v/o, kot jih je bilo po formaciji za VE T-7428. Za preverjanje, ali je bila mobilizacijska abstinenca velika ali prevelika, sem poiskal podatke o odsotnosti vojaških obveznikov z vojaških vaj v TO VŠP v obdobju 1985–1990.

V poročilu o bojni pripravljenosti TO VŠP za leto 1988³⁶ sem zasledil podatek, da je bilo to leto na vojaške vaje vpoklicanih 9537 vojaških obveznikov (v/o), odzvalo se jih je 7813 ali 79,9 %, vpoklica ni sprejelo 191 v/o, neodzvanih je bilo 1522 v/o ali 19,9 %. Štabi TO so občinskim upravnim organom za ljudsko obrambo poročali o neodzivu in dobili za 1316 rešenih primerov obravnavane odsotnosti naslednje podatke: zaradi bolezni odsotnih 530 v/o, v tujini 142, v zaporu 11, delovne organizacije so podale zahtevek za 147 v/o, na delu zunaj občine je bilo 89 v/o, na izpitih na fakulteti 101 v/o, zaradi netočnega naslova je bilo odsotnih 74 v/o, nepravočasno vpoklicanih 76, namerno pa se je izogibalo 43 v/o, iz »drugih« razlogov je bilo odsotnih 103 v/o. Občinski oddelki za LO so predlagali sodnikom za prekrške, ki so sprožili postopek za 326 v/o, za 9 v/o so postopek ustavili, za 47 v/o je bila izrečena kazen, 36 v/o je bilo kaznovanih z denarno kaznijo.

33 Dopolnilo ukaza za vpoklic enot TO VŠP, SZ 847/35, z dne 24. 6. 1991

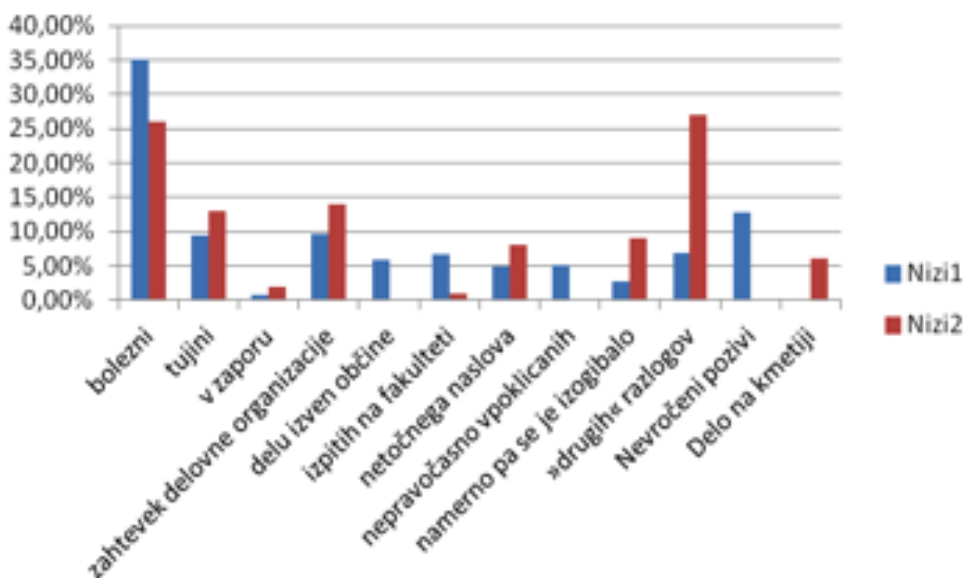
34 Pričevanje Jože Prapotnik, kurir

35 Ukaz za izvedbo poskusne mobilizacije PŠTO VŠP, SZ 847/2, z dne 10. 5. 1991

36 Poročilo o bojni pripravljenosti TO VŠP ta leto 1988, PŠTO VŠP, SZ 65/36, z dne 2. 12. 1988

RAZLOG	ODSOTNOSTI L. 1988 v %	ODSOTNOSTI L. 1991 v %
Bolezen	31	26
Zahtevek delodajalca	14	9
Tujina	4	13
Zunaj občine	12	/
V zaporu	2	1
Izpiti na fakulteti	8	1
Netočen naslov	/	8
Namerno izogibanje	16	9
Delo na kmetiji	/	6
Drugi razlogi	13	27

Preglednica 2: Primerjava razlogov za odsotnost z vojaških obveznosti v TO VŠP leta 1988 z razlogi za odsotnost z mobilizacije leta 1991

Graf 3: Primerjava razlogov odsotnosti v/o z vojaških aktivnosti leta 1988 z razlogi za odsotnost z mobilizacije TO leta 1991

Za lažjo predstavo o tem, ali je bila mobilizacijska abstinenca prevelika, sem opravil primerjavo teh podatkov s povprečjem odsotnosti v/o z vojaških vaj TO Občine Ormož v obdobju 1985–1990. V tem obdobju je bilo zaradi boleznini odsotnih 15 v/o, v zaporu je bil 1, v tujini 2, delovne organizacije so podale zahtevek za 7, na delu zunaj občine je bilo 6, na izpitih na fakulteti 4 v/o, zaradi netočnega naslova je bil odsoten 1, namerno pa se jih je izogibalo 8, skupaj 49. Upravni organ za obrambo Občine Ormož je 9 v/o predlagal sodniku za prekrške, od teh je bil 1 kaznovan z denarno kaznijo.

Zaključek

Območje, na katerem je bila vzpostavljena TO VŠP je od leta 1990 v celoti spadalo v odgovornost 11 občinskih upravnih organov za ljudsko obrambo, ki so delovali na območju skoraj 3500 km². Občinski upravni organi so za vpoklic 13.838 vojaških obveznikov, ki so živeli v več kot tisoč naseljih, razvili in dobro usposobili obsežno kurirsko mrežo.

Štabi TO VŠP so leta 1990 izbrali lokacije MZ oziroma objekte, ki so bili dovolj blizu kraju prebivanja vojaških obveznikov. Ne glede na zadostno znanje o mednarodnem vojnem in humanitarnem pravu so odgovorni v TO izbrali lokacije ob šolskih objektih, infrastrukturo delovnih organizacij, gasilske in kulturne domove, ki jih danes nikakor ne bi uporabljali za vojaške namene.

Pri mobilizacijskem pozivanju v enote TO je bil odziv vojaških obveznikov, ki so bili vpoklicani v povsem nove enote TO, manjši od obveznikov, ki so odšli v »svoje« enote TO, to je tiste, v katerih so se usposabljali v obdobju 1985–1990.

Pokazalo se je tudi, da je bil odziv vojaških obveznikov na poziv v enote TO v začetnem obdobju vojne 1991 boljši, v posameznih okoljih 100 %, pozneje pa je odzivnost padla na 80 %. Dobrimobilizacijskim rezultatom govori v prid dejstvo, da so bili pripadniki TO, ki so že leta 1990 in 1991 sodelovali v pripravah na obrambo, vključeni v usposabljanje in so utrdili mobilizacijske postopke in vojaške kolektive TO, treba pa bi bilo preučiti, kolikšen je bil vpliv osebnega odnosa do obrambe R Slovenije.

Literatura in viri

- Ukaz PŠTO VŠP, VT, SZ 16/2, z dne 10. 1. 1991.
- Dopis RŠTO Oblikovanje območnih štabov, 801/4-91, z dne 20. 2. 1991.
- Ukaz PŠTO VŠP, SZ-804-03/47, z dne 10. 5. 1991.
- Ukaz PŠTO VŠP, SZ- 847/2, z dne 10. 5. 1991.
- Ukaz PŠTO VŠP VT, SZ 847/10-91, z dne 17. 5. 1991.
- Ukaz PŠTO VŠP za izvajanje ukrepov pripravljenosti, SZ 804-03, z dne 24. 5. 1991.
- Ukaz RŠTO za formiranje VE UC TO SZ 801/72-91, z dne 17. 6. 1991.
- RSLO Razdelava nalog za izvršitev smernic Predsedstva RS o ukrepih za pripravljenost DT-802/4, z dne 22. 5. 1991.
- Ukaz RŠTO za izvedbo mobilizacije, SZ 847/28-6, z dne 22. 6. 1991.
- Ukaz RŠTO za izvedbo mobilizacije, SZ 847-06-30/6, z dne 23. 6. 1991.
- Dopolnilo ukaza RŠTO, SZ 847/35, z dne 24. 6. 1991.
- Dopis 7. PŠTO Podrejanje preimenovanih enot JLA, SZ 804-03/184, z dne 25. 6. 1991.
- Odredba v.d. Načelnika RŠTO, ST 804-03/406, z dne 25. 6. 1991.
- Ukaz 7. PŠTO za delno mobilizacijo enot TO, SZ 804-03/76, z dne 2. 6. 1991.
- Dopis 7. PŠTO Naloge štabov TO pri zagotavljanju angažiranja štabov in enot TO, 804-03/360, z dne 26. 7. 1991.
- Poročilo o krepitvi bojne pripravljenosti TO VŠP v letu 1990, št: 127/11, z dne 17. 12. 1990.
- Poročilo o OVO, OŠTO Ormož št: 3/1-90, z dne 5. 10. 1990.
- Naloge štabov TO pri zagotavljanju angažiranja štabov in enot TO, 7. PŠTO št: 804-03/360, z dne 26. 7. 1991.
- Neuklonljivi Maribor, Založba Ostroga, Maribor, 2011.
- M. Fišer, Vojna za Slovenijo leta 1991 in vojaški obvezniki z območja Občine Ormož, Zbornik referatov ob 20 letnici samostojnosti RS, Pokrajinski muzej Ormož Ptuj, 2011.